

קטעי עתונות
ת-ל-אביב
תוספת ידיעות אחר
75 אפריל 1988

סלע
תל אביב, ת.ד. 30215, חל.א.ב.כ. טל. 03-64050
קטעי עתונות
15 אפריל 1988
מעריב

משה ז"ק
הסכמים עם חוסיין

ב-8 באפריל 1970 נסוג צה"ל מא-צאמי, שבדרום מורח ים-המלח, כדי לאפשר לצבא הירדני להשליט את מרותו על איזור זה, ששרץ מחבלים. הסכם עקרוני על מסירת השטח, המשתרע על עשרות קילור מטרים מרובעים, הושג בפגישה בין המלך חוסיין לבין משה דיין. ואילו התכנית למימוש ההחלטה עובדה בפגישה בין הרמטכ"לים של צה"ל וצבא ירדן. בשעה 6 בבוקר אמור היה הכוח של צה"ל לנטוש את השטח ובשעה 7 אמור היה צבא ירדן להיכנס. בהתאם לכך ניתנה הוראה ליחידה שהתמקמה בבית שבתוך שטחי הענגבויות בכפר צאמי. אולם ממקד היחידה, החליט משו"מ להקדים בשעה את היציאה. הוא הורה לפקודיו לעזוב את הבית בשעה חמש, ולא בשעה שש, כמתוכנן. דקות אחדות אחרי צאתם ניתך מטח ארטילרי על הבית והוא נהרס.

על אף ההסכם שעובד לפרטיו סברו הירדנים שעליהם לערוך הצגה זו. המלך נמנע מלהציג את נסיגת צה"ל כהסכמה ישראלית-ירדנית, אלא כמיבצע של גירוש "הפלשתינים הישראליים" מאדמת ירדן. וכך תיארה רבת-עמון את הקרב שניהל הכוח הירדני, שיבראשו עמד המלך בכבודו ובעצמו, כדי להדוף את צה"ל משטח ירדן. משה דיין לא התווכח עם המלך, רק העיר, שהעיקר הוא שהצבא הירדני נכנס במקום המתכבליים. אך בישראל הבינו לשם מה נוקק חוסיין להתקפה הארטילרית על הבית שבו ישבו החיילים הישראליים, שרק הודות לערנות מפקדם לא נפגעו. מוסר ההשכל של אירוע זה מלפני 18 שנה יכול לשמש נחמה מורחא למי שנבוכך נוכח ההצהרות הפומביות שהושמעו השבוע ברבת-עמון במלאת שנה להסכם חוסיין-פרס. בהסכם בלונדון, שבניסוחו השתתף גם זייד אל-דיפאעי, ראש ממשלת ירדן, נאמר, כי "הבעיה הפלשתינית תידון בוועדה הדו-צדדית של ישראל עם משלחת ירדנית-פלשתינית", ואילו השבוע הכריז אותו ריפאעי, כי ישראל תצטרף לנהל מ"מ עם אש"ף. דובר רשמי ירדני חוסיין, כי ירדן לא תדון בכלל עם ישראל על י"ש, אלא על הערבה (איזור א-צאמי) ושפך הירמוק. וזאת בניגוד להסכם חוסיין-פרס מאשקד.

המפקד הירדני שנוכח בשם א-צאמי לא העריך שבעצם איזכור זה מקופל ההסבר למהפך הירדני, כי השיטה היא תחילה הסכם אחרי-כך בא הירי הארטילרי, או הבליסטראות של הכרעות.

ירדן כבר נסוגה פעם מהסכמתה לוועידה עם ישראל, בחסות האו"ם. בדיוק לפני עשרים שנה עמדה להתכנס בקפריסין ועידה ישראלית-ירדנית, וישראלית-מצרית, בנושאות של גונאר יארינג, וב-16 באפריל 1968 חזרה בה ירדן מהסכמתה המוקדמת לוועידה. קווי-דמיון רבים אפשר למצוא בין היוזמה האמריקנית או לבין היוזמה הנוכחית של שולץ. השוני היה רק בחסות. במקום חסות המעצמות ועידת קפריסין היתה אמורה להתכנס בחסות האו"ם ובנושאות שליוו יארינג. האמריקנים הבטיחו או לחוסיין, שיש לו סיכוי לקבל את "מ"ר בית השטחים" ואילו חוסיין היתנה את היענותו לשגר משלחת לוועידה בהבטחה פומבית של ישראל, כי היא מסכימה להחלטה 242. השגירי בארבור בא בהחלט בשבת לביתו של אשכול וה' ביא עמו אגרת מהנשיא ג'ונסון, שבה היפנה את תשומת-הלב למצבו הקשה של חוסיין, והמליץ בפני ישראל שלא תשכח שיהיה סיה עם ארה"ב צריכים להיות חשובים יותר מכל שינוי בניסוח של ד"ר יארינג על מטרת הוועידה. אחר שאכן תיאך בפני אשכול, כי ועידת קפריסין עתידה להפוך ועידה "נוסח רודוס" נתן ראש הממשלה את הסכמתו לניסוח. אולם ההסכמה הישראלית לא הבטיחה קיום הוועידה. ב-16 באפריל הודיע חוסיין ליארינג, כי הוא חוזר בו מהסכמתו, במקום זאת היגיע שליחה האו"ם יוסה לנהל שיתוף-יתווך עם הצדדים במרכז האו"ם בניו-יורק. חודשים רבים השלה חוסיין את האמריקנים, שהנה עוד מעט וישיג היתר משליטי ערב לנהל מ"מ עם ישראל, כדי לקבל בחזרה את השטחים, והנשיא ג'ונסון הבטיח לו לתמוך ב"החזרה" בשינויי גבול מסוימים, ואף האו"ם בישראל לנהל את הדו-שיח החשאי עם חוסיין, עד שתמצא הדרך למו"מ הגלוי. חוסיין השתדל אצל שליטי-ערב, אך הרשות לא ניתנה. מאז נחפז חוסיין, ומחפשים אתו האמריקנים, "כיסוי", שיאפשר לו ניהול משא ומתן ישיר. אך ככל שמתקדמים אל תחנת ההכרעה, היא נעלמת מן העין. אין חוסיין מסוגל להשתחרר מן הסד הפאן-ערבי שהוא הכניס בו את ראשו, ביוני 1967.

חוסיין לא שינה טעמו, ולא הקשיח את עמדותיו. חוסיין נשאר חוסיין. הוא אוהב את הפעלתנות הדיפלומטית, את המסעות, את המשחק בהצטרפות שיהלך מתפשים לתן מירושים. על מנת לחדור לכותרות הוא חייב להפתיע, לא לחזור פעמיים על אותה עמדה, להתפתל, להישאר מסתורי-קמעה. והעיקר - לא לאבד את השרי ביט שהוא נטל בידו בימי הפיסנה הערבית ברבת-עמון כדובר בשם האומה הערבית המלוכדת, ולא לשמוט מידיו את ההילה של מי שמסוגל לכנס יחד את כל המחנות הניצים בעולם המוסלמי. מכות שני הישגים אלה, הוא מקובל עתה במערב ובמזרח כאחד. בריה"מ מוכנה לספק לו נשק ואילו ארה"ב מחזרת אחריו. ערפאת משכים לפתחו ומסייע לו בכך להרגיע את הפלשתינים שבתוך ממלכתו, ואילו ישראל מבטיחה לו את הויקה ליהודה ושומרון, אם כי אין הוא להוט לחזור לשליטה על הפלשתינים שממערב לירדן. הוא נוטה עתה יותר לקבל את עמדת אמו המלכה זעיין, ועמדת אחיו הנסיך חסאן, כי ה"גדה" היא מעמסה על ממלכתו, אך אין הוא מוכן להכריז על כך. להיפך, הוא רוצה להו" כוח לעולם הערבי, שרק הוא יבול לסחוט מארה"ב ומישראל הצהרה בדבר החזרת שטחים: הוא הצליח לשבור את ההתנגדות הישראלית לוועידה הבינלאומית; הוא השיג על כך הסכם מסויים עם שר-החוץ הישראלי. חוסיין משתעשע בתקווה, שבהליכתו על החבל המתוח בין הקצוות של מוסקוזה ושל וושינגטון ובין פרס לבין ערפאת, הוא יוכל גם להשיג תשונ נוסף; אם לא הסכם של ממש, שכן ברנע האחרון יעזוב, בגיל, שלא להסתכן עם מתנגדיו מבית, הרי לפחות בתמרונה של ישראל, שתצהיר על הווייתורים שהיא מוכנה לוותר. בכך יחזק את מעמדו בעולם הערבי ויוכל להבטיח נקודת מוצא נוחה יותר לשלבים הבאים של המימוש הישראלי-ערבי.

הירדן לא יסוב לאחור, ואף לא חוסיין. בעבר ניסו לשנות את אפיקו של הירדן, ונתקלנו בקשיים. ואין לצפות שמלך ירדן ישתנה. אין ברירה, אלא להשלים עם שיטותיו ולראות אותו כחלק מן הנוף המדברי שמעבר לנהר. כשם שאין ישראל יכולה להנתק מן הירדן, כך אין היא יכולה לנתק את הדו-שיח עם ממלכת ירדן. השכנות מחייבת, אך צריך להכיר במינבולותיו של חוסיין, לא לתלות בו ציפיות מוגזמות, המולידות אכזבות. חוסיין רוצה עכשיו להוכיח לעמי ערב, כי הוא מסוגל להסיג את ישראל לקווי 1967. בשיתוף עם המדינאים הערביים אין הוא מדבר על שלום עם ישראל, אלא על הסדר של נסיגה. בזכות הבטחה זו הוא מבקש להשיג את הסכמתם למו"מ להסדר בחסות המעצמות. הוא נאלץ להתפתל בין המחוייבות לארה"ב בזכות המו"מ הישיר, לבין המחוייבות לפיסנה הערבית נגד מו"מ ישיר לשלום. מכאן נובעות הסתירות בהצהרות מרבת-עמון. בסתירות אלה אין כדי להפתיע את מי שלא השלה את עצמו, כי חוסיין, כדרכו, ייעצר בתחנה אחת לפני ההכרעה, כהגדרתו הקולעת של סאדאת.